

Mikel Bujanda

Zentsuraren erakustaldia

Neguan izan zen, otsailean, liburugintza zuen gaia erakusketak. Helburu didaktikoarekin prestaturik, liburua nola egiten den, idazleak testua sortzen duen unetik irakurlearen eskuetara iristen den arterainoko prozesua agertuz, liburu kontuetarako interesa piztu nahi zuen. Iruñeko udal agintaritzak, kultur gaietako zinegotziak, debekatu zuen. Eskuizkribu zirriborratu batek izan zuen erruaren erdia. Sarrionandiarena zen. Beste erdia mapa batek: polikromia nola lantzen den, margoen tratamendua azaldu nahi zuten. Mapan Euskal Herria ageri zen. Bonaparteren mapa. Mamu handiak, herri proskritoa, idazlea ere berdin. Ezin izan zen Iruñean erakutsi.

Ez da deus gertatu. Kulturaren tresna nagusia izanik liburua; honen promoziorako lanabesa erakusketa hori. Eskola umeen liburuarekin harreman bat izateko bidea. Horixe zentsuratzeke ausardia eta ahalmena dute agintari politiko kulturalak. Erretrataturik gelditu dira. Zetarako Francoren garaietara jo zentsura eta intolerantzia ideologiko-obsesiboa zer den ezagutzeko? Ez du luzatzerik merezi. Kalifikatzaileak zuen kontura. Nota hartu dugu guk edozein huskeriarekin iskanbila eta alarma hain erraz jo ohi duten hedabideek nola bildu duten zentsuraren gordina isiltasunaren estalki goxoan. Galdera bat soilik: non eta zein preziotan erosten da immunitatearen bulda?

Oihu mingotsa

Gora Euskal herria! oihu eginez adierazi zuen poza Xabier Silveirak txapela irabazi berritan Nafarroako bertsolarien

finalean. Merezimendu osoz irabazi zuen: gaiak gozo etorri zitzaizkion eta bizimoduaz duen bere ikusmoldea adierazten asmatu zuen. Txapeldunek ohi duten moduko suertea izan zuen nahi bada, baina hori ere kudeatzen jakin behar da. Garaile, beraz, horrenbeste urteren ondotik. Bakarra, arerioetako batzuk lehian hasi aurretik zituela mendean harturik. Mugaz bestaldeko bertsolariei atak itxi dizkie 2004ko Nafarroako bertso txapelketak. Urte askotxotako haria eten da. Haria baitzen, ez lokarri sendoa. Xalbadorren garaietatik heldu zena, gero 1983koan txapelketa urteroko eta ibiltari bihurtu zenetik, beti izan dira parte-hartzaile Baxenabarreko bertsolari batzuk, Lapurdikoak gero. Azken urteotan muga ertzekoak ziren. Hori moztu da. Ziurrenik errealitate baten konstatazioa besterik ez da. Hari mehea zen orain hautsi den mugen bi aldeetako harremana, baina luzea, aspalditik zetorrena. Soka sendotzeko modua ekar lezaketen garai hobeak etorri artean irau ezin, hautsi egin da. Haustea erabaki da. Agian, onenean, mugaz bestaldeko bertsolaritzak berezko dinamika izateko akuilatzaile izanen da haustura. Bestela begiratuta, lurraldetasun printzipio irmoa era pragmatikoan ulertu behararen aitzin lekzioa izan da. Hemen ere bada galdera: Nafar Txapelketa honela antolatuz, ez ote zuen galdu Silveirak Arzallus eta Colina oholztan mendean hartzeko aukera.

Zapore gazi-gozoko oihu kontraesankorra izan zen Silveirarena.

Turismo kulturala eta ondarea

Kulturaren Plangintzaren baten kontu batzuk aditu ditugu auzoko erkidegoan, EAEn. Gisa horretako saltsatan sartzeko nekerik ez da hartu Nafarroan. Eztabaidatu beharrik ez dago. Pentsamendu kritikoa? Utikan! Espiritu libreak? Uxa! Autoritatearen lana aisago da, jendea otzanagoa da halakorik ez bada. Hemen goitik —goi agintaritzatik— mugatua datorkigu kulturak hartu behar duen dimentsioaren luze-laburrera.

Kultura eta Turismoa senar-emazte bereiziezin bezala uztarturik dauzkagu Nafarroako Agintaritzaren organigra-

man, disimulurik gabe esanez, funtsean entretenimendua jartzeko eta turistak erakartzeko baliagai, dirubide dela Kultura. Denok ulertzeko moduan esateko, gastronomiaren edo zezenketen pare, edo azken asmazio berri handia, ardoaren bide turistiko, *La ruta del vino* edo antzeko zerbaiten neurrikoa. Upeldegitik arnotegira joan-etorriak antolatu nahian dabilzala.

Baina, ikuspegi murriz horretan jarrita ere, zergatik ez aprobetxatu Iruñeko lurpean agertu diren aztarna arkeologikoak, dauden tokian utzirik, hiriburu honen historiaren museo bihurtzeko? Ikusgarria litzateke, hiri nagusiaren bilakaera antzinako aro eta aldien joana antolatuta, turistak erakartzeko amu bikaina. Denbora joan da Gaztelu Plaza azpikoak bertatik erauzi zituztenetik. Non dira terma erromatarren arrastoak?

Ondarearen zainketa ez da kulturaren kudeatzaileen bertuterik handiena.

Ez lurpean ustekabeen aurkituarena, ez zolaginean eraikiarena. Hauek ez dute errespetu handiagorik merezi.

Euskal Jai pilotaleku zaharra suntsitu dute 2004ko udan. Gazte inkonfomista talde bat zuen erabiltzaile. Bizimodu alternatiboen hazirik ezin du eraman inongo autoritatek. Gaztetxea desegin beharrean zeuden. Hortik kupidarik gabe egotzi dituzte. Hala beharko zuen. Baina behartuak al zeuden Atilaren modura jokatuz dena lautzera? Hiri honen nortasun historikoaren parte zen pilotalekua bera, erremontearen sorlekua. *Zaharkeria* besterik ez, kulturaren kontzeptuak *modernizazio* azkar baten beharra duela sinetsita daudenentzat.

Borrokaleku sinbolikoa

Baluarte, auditorio eta kongresuen jauregi arranditsua, *mamotreto beltza* izanagatik mihi gaizto beti gaizki esaka ibili beharra duten horien esanetan, ikuskizun liluragarri apain askoren biltoki bihurtu zaigu. Kultura espektakularra bai, baina nork ukatu behar die iuindarrei *Così fan tutte* moduko opera ederrak ikusteko eskubidea? Adibide

bat besterik ez da, hona intentzios ekarria, misoginiaren kutsua darion artelana emakumeenganako bortizkeriaren aurkako egunaren bezperan emana izan baita Iruñean. *Horrelakoa da bizitza.*

Baluarte horretan jokatu da Antso Handiaren ize-
nean suertaturiko norgehiagoka, bataila nagusia, postumoa
hein batean. 2005eko udaberrirako prestatua baitago mega-
erakusketa ofiziala. Mila urtekoaren ospakizunetan atzera-
turik ibili dira. Zenbaki borobila iragan berri den 2004 izan
da. Erbia harrotu eta aurea hartu dutenak beste batzuk
izan dira: Euskokultur Fundazioa eta beste euskal barrutiko
erakunde batzuk. Lana gogotik egin dute. Errege horre n
agindupeko lurak nondik noraino zabaldu ziren erakuste-
ko ikerlariei langaiak prestatu eta gainerakooi dibulgazio
tresnak eskaini dizkigute: liburuak, konposizio musikal bat
eta beste. Irakaspenen artean bat izan da *euskaldunen jauna*
deitu zuela bere garaikide batek. Ez hori bakarrik, deitura
hori erabili zuen idazlea nor izan zen (Ibn Haiyan), eta ai-
pua zein dokumentutan aurki daitekeen zehaztu dute.

Laido handiegia erantzunik gabe uzteko. Badator
kontraprogramazioa. Hasteko, monumentu bat eraiki dio-
te Iruñean errege horri Media Luna parkearen ertz batean.
Txiki gelditu zaie, giza irudiño bat, baina *rex hispanicus*
izan zela hortxe agerian jarritz. Hori deus gutxi da ordea
prestatzen ari direnarekin alderatuz. Bi milioi t'erdi euro
dauzkate moltsan erakusketa bikaina antolatzeke. *Magna
exposición* bat iragarri dute. Zernahi delarik ere, handi.
Bazter hauetan eta urrutietakoetan topa ditzaketen Erdi
Aroko artelanak bildu nahi dituzte. Dauden tokitik hartu
eta Baluartean erakutsi. Egitasmo faraonikoaren tankera
hartu diote batzuek. Aralarko baselizatik bertako altxorra,
erretaula, ateratzen ez uzteko lanerako gertu dago beste
zenbait. Hortik eramanez gero, sekula itzuliko ez den bel-
durrez. Badator norgehiagoka, gudu sinbolikoa.

Lotsa, ahalketa eta beldurra

Lotsa hitzak, *ahalkea* adierazteaz gainera, bigarren adiera
beldurra duela gogora ekarri digu 2004 urtean argitara

eman den liburu batek. *Me avergoncé de Diario de Navarra*, Ramon Lapeskera, Pamiela argitaletxean atera da.

Botere handiko egunkari horrek zabaldu dituen ideien azterlan kritiko zorrotza da. Ausardia behar zen, eta egilea ez da kokildu lanari heltzean; bai ordea ahalketu lanaren emaitzaz aurkitu duenarekin. Tabu ukiezinaren profanazioa da egin duena, egunkari horren ahalmena ezaguturik. Ahaltsua baita oso. Zabalkundearen aldetik kontuan hartzekoa da Nafarroa dela bere bizilagun kopuruarekiko egunkarien salmenta indizerik altuena duen herrialdea eta saltzen den hiru egunkaritik bi esandako periodiko horrenak dira. Gizartean eragin handikoa beraz, batetik, baina influentzia handikoa ere bestetik, eragile izan behar dutenengan eta hauen antolamenduetan: noiznahi aditzen dugu alderdi politikoek euren planteamendu, ekimen eta mezuak *Diario*-ren eskakizunetara egokitzeko ahaleginetan ibiltzen direla. *Diario*-k gustuko dituen parametroetan jokatu beharra dute, ea honen onespena lortzen duten, ea ongi tratatzen dituen. Bestela errukirik gabeko tratamendua hartuko dutela jakinik. Nafar zintzo nor den erabakitzeko adina indarra duenez, baldintzatzaile beldurgarria da. Hedabide horren beldurra baita egungo eta hemengo zeinuetako bat. Garesti ordaintzen da hemen gaizto etiketaren estigma. Handia egin du, beraz, Lapeskerak tabu horri helduz.

Egunkariaren ibilaldi historiko luzeari errepasso sistematikoa eman dio. Ezer asmatu gabe, zehatz, aipuz aipu, aurkitu duenarekin. Topatu duena, besteak beste, autoritarismoaren eta ordenaren defendatzaile handia, diktadurak demokrazia baino maiteago izan dituen; Errepublikaren aurka jokatu zuena ez bakarrik idatziz, baizik eta zuzendaritzatik konspirazioa antolatuz, buruzagi faxistekin harremanak eginez; altxamenduaren hasierako uneetan rol erabakigarria izateaz gainera, gero errepresio latzaren bultzatzailea; Francoren aldeko bakarrik ez, Mussoliniren miresle eta Hitler beraren goresle izan zena. Hori guztia eta gehiago. Iragana da, bai, baina periodiko horrek ez du damurik erakutsi, ez barkamenik eskatu, ez zorrik ordaindu Ramon Lapeskerak gogoratu duenez.

Jokatzeko modu bat ere, ezaugarri iraunkor moduan, erabili eta zabaldu duen ikuskera manikeoa da. Sailak aise bereizten ditu marra banatzaile batekin: nafar zintzoak, bere ildokoak noski; bestaldean bazter nahastaileak, partikularzki *euzkadianoak* harturik mamu beltz moduan.

Periodiko hori da Victor Praderak mamituriko paktismoaren doktrina eta mitoa propagatu, eta nabarrismo diferentziazionistaren asmazioa hedatu duena. Hein handi batean *Diario*-k hedaturikoaren ideien kume —eta gati— da egungo Nafarroa.

Honegatik guztiagatik, funtsezko liburua da hemen zer gertatzen den ulertzeko. Beharbada, aurtengo gertakari kultural garrantzitsuenetako bat. Inpaktu periodistikoa aldiz, diskretua izan da, hain zuzen hedabideak eta kazetariak lotsaren ekialdeko adieraren menpe baitaude. Tabu.

Lapeskera ez da gaur eguneraino iritsi bere azterketan. Egin izan balu, perla bitxi sintomatiko ederrak aurkituko zituen: adibidez, oinazearen laudorioa, nork bere burua mortifikatzeko zaletasunaren justifikazioa, zilizioaren erabileraren apologia bat, egunean ordubetez gorputza arantzaz hilduratzeko, edo bizkarrari zigor ukaldi batzuk ematea *norbanakotasunari uko egiteko jarduera* onetsiz (*Diario de Navarra*, 2004-11-17, 93. orrialdean). *Penitentia agite*, Lapeskera!

Kazetaritzaz ari garelarik, urtea joan da, eta hor gelditu da albistea: 2004an ez digute euskarazko egunkaria itxi. Esker on handi bat zuei, jaun epaile haserrekor baina aurten barkabera zain zareten horiei!☞